

Bilgi Notu: Afet Sonrası Cinsel/Cinselleştirilmiş Şiddet Riskleri ve Destek Hizmetleri

06.02.2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli ve toplamda 10 ili de etkileyen iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremdeki ağır hak kayıplarının ve insan hakkı ihlallerinin, deprem üzerinden bir ay geçmesine rağmen henüz tam bir verisi oluşmamıştır. Türkiye'de bakanlıklar dahil kamu kurumlarının birbirleriyle ve kamuoyuyla veri paylaşmamasını eleştiren ve bu eksikliğe dikkat çeken sivil toplum örgütleri, hak ihlallerini kendi kısıtlı kaynaklarıyla izlemekte ve kamuyla paylaşmaktadır. Bilindiği üzere, doğal afetler sonrasında¹ toplumsal cinsiyet temelli şiddet, insan ticareti ve cinsel şiddet vakaları yükselme eğilimindedir.

Ancak, deprem sonrasında şiddet vakalarına ilişkin süreçlere dair karar alma mekanizmalarında toplumsal cinsiyet odaklı hiçbir sivil toplum kuruluşuna yer verilmemiştir. Afet sonrasında bölgede yeterli güvenliğin sağlanamaması ve tek kapı sisteminin hâlâ olmaması sebebiyle cinsel şiddete maruz bırakılan kişilerin akıbetleri ya da destekten yararlanıp yararlanamadıkları henüz bilinmemekte, buna ilişkin hiçbir kurumun bölge bazlı veri çalışması da bulunmamaktadır.

Deprem Sonrası Cinsel/Cinselleştirilmiş Şiddet ve Çocuğa Yönelik İstismar

Türkiye'de son 10 yılda çoğu devlet hizmeti dini referanslarla yorumlanmaya başlanmış ve iktidar bu yönde politikalar uygulamıştır. İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılmasıyla da bu durum en çok çocuk haklarını, kadın ve LGBTİ+'ların haklarını olumsuz yönde etkileyerek cinsel istismar ve cinsel istismara teşvik eden yorumların, evlilik yoluyla istismarın, istismar faillerinin affedilmesine yönelik yasa girişimlerinin önünü açmış; dini tarikat ve cemaatlerde çocuk istismarına ilişkin olayların açığa çıkması toplumda infial yaratmıştır.

Afetlerde toplumsal hiyerarşinin altında kalan ve dezavantaj yaşayan kırılğan gruplar daha fazla etkilenmektedir. Afet bölgesinde özellikle kadınlar, mülteciler, engelliler, yaşlılar, çocuklar ve LGBTİ+'lar ayrımcılığa maruz bırakılmış ve bu ayrımcılık nedeniyle şiddet² ve istismara maruz bırakılma tehlikeleri de artmıştır. Örneğin; deprem sonrası enkazdan çıkarılıp hastaneye götürülen bir çocuğun cinsel istismara maruz bırakıldığı

¹ "Why Sexual Violence Increases in Disasters" <https://www.nsvrc.org/blogs/five-reasons-sexual-violence-increases-disasters>

² <https://www.gazeteduvar.com.tr/depremede-esine-siddet-uygulayan-fail-tutuklandi-haber-1605337>

saptanmıştır.³ Haklara erişimin kamu kurumları tarafından yeterince sağlanamaması, kısıtlı ve çoğu bölgede mümkün olmaması nedeniyle sayılan gruplara yönelik cinsel şiddet riski artmaya devam etmektedir.

Afet gerçekleşikten sonra ve devamında kamu otoriteleri afet bölgesinde cinsel şiddet vakalarına ilişkin yeterli güvenlik önlemi almamış ve mevcut duruma ilişkin veri sağlamamıştır. Derin yoksulluk sebebiyle akıllı telefona erişemeyen kadınlar ve LGBTİ+'lar sosyal medya platformları üzerinden ihtiyaç duydukları yardım çağrılarını yapamamıştır. Ayrıca internet ve iletişim teknoloji altyapısının yetersiz olması ve çökmesi, haber alma ve yardım çağrısı yapma amacıyla depremin ilk anından bu yana aktif kullanılan Twitter'a erişimin engellenmesi nedeniyle de kişiler arası iletişim sağlanamamıştır. Türkiye'de dijitalleşme alanındaki gelişmelerden biri KADES adlı uygulamadır. Türkiye'de dezavantajlı gruplar derin yoksulluk ile mücadele etmekte ve bu nedenle dijitalleşmenin getirmiş olduğu olanaklardan yararlanamamaktadır. Bu olanakların mevcut olmaması, şiddete maruz bırakılan kırılgan grupların adalete erişimini de imkansız hale getirmektedir. Engelli kadınlar ve kız çocukları şiddete 3 kat daha fazla maruz bırakılmaktadır fakat KADES uygulamasında engelli erişimi yoktur. Dijitalleşmenin, teknolojinin ve dijital okur yazarlığın sadece şiddet anında değil, cinsel şiddetin önlenmesinde özellikle de bilinçlenme konusunda etkisi büyüktür. Kırılgan grupların önleme, müdahale ve koruma adımlarından neredeyse hiçbirine erişimleri sağlanamamaktadır.

Dijital alanların, gençlere, özellikle marjinalize edilmiş gruplara ulaşma ve bu grupların inisiyatif olarak bilgiyi üretme ve paylaşma imkanlarına katkı sağladığı hatırlanmalıdır. Ancak hangi gruplar, nasıl yollarla, hangi sorularla bu araçlara ulaşmakta; neden çevrimiçi kaynaklara ihtiyaç duymakta ve bu bilgileri nasıl kullanmaktadır sorularının sorulması gerekmektedir. Dijital alanları, marjinalize edilmiş gruplar ve LGBTİ+'lar için kapsayıcı alanlar haline getirip ayrıca kapsamlı cinsellik eğitiminde hem çevrimiçi hem çevrimdışı araçların birbirini tamamladığı inisiyatifler tasarlanarak dijital okur yazarlığın artırılması gerekmektedir.

Kamu kurumlarının afetten etkilenen kişilerin ihtiyaçlarına duyarsız kalması ve güvenli barınma haklarının ihlal edilmesi kişileri şiddete açık hale getirmiştir. Kadınların ve LGBTİ+'ların mahremiyeti sağlanamamıştır. Kişiler kalabalık gruplar halinde bir arada

---

³ Enkazdan çıkarılan çocuğa hastanede cinsel istismar <https://m.bianet.org/bianet/diger/274896-enkazdan-cikarilan-cocuga-hastanede-cinsel-istismar>

kalmaya zorlanmış, LGBTİ+'ların ve yalnız yaşayan kadınların⁴ ise barınma imkanlarından faydalanamamaları söz konusu olmuş ve tuvalet ile soyunma odalarının olmaması mahremiyet haklarını derinden ihlal etmiştir. Mahremiyet hakkının ihlali ile sayılan grupların istismar, ihmal ve şiddete maruz bırakılma ihtimalleri devletin sorumluluklarını yerine getirmemesi sebebiyle artmış ve sayısı net bilinmeyen bir oranda da artmaya devam etmektedir. Trans kadınların, LGBTİ+'ların yardımlara, barınma ve güvenli tahliyeye de erişemedikleri gözlemlenmiştir. ⁵

Cinsel sağlık ürünlerine, hijyenik ürünlere, güvenli kürtaja ulaşımın olmaması ve kısıtlı olması cinselleştirilmiş şiddettir. Afet bölgelerinde regl ve hijyen ürünlerine erişime olduğu kadar bu ürünlerin kullanılması için gerekli olan mahrem ve güvenli alanlara erişim de yetersiz kalmaktadır. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunmak için harici ve dahili kondom ürünlerine ulaşamamaktadır. Bunun yanında doğum kontrol hapı ve ertesi gün hapı Sağlık Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak dağıtılmamaktadır. Regl dönemlerinin; stres, çevresel faktörler ve psikolojik yardıma erişilememesi sebebiyle uzun sürmesi de afet dönemi gerçeklerinden biridir. Devletin tüm sayılan destek kanallarını sağlamaması ve sorumluluklarını hak odaklı gerçekleştirmemesi ise yapısal şiddettir.

Afet döneminde de devletin yürüttüğü muhafazakar politikalar ve devlet tarafından denetlenmeyen çeşitli dini oluşum ve cemaatler ilişkisi özellikle çocuklar bakımından yeniden gündeme gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı depremden etkilenen çocukların evlat edinen ile aralarında Türk Medeni Kanunu'na aykırı olarak evlenme engelini bulunmadığına ilişkin fetva vermiştir.⁶ Bu fetva BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesi ve Lanzarote Sözleşmesine aykırı olsa da devlet kurumları herhangi bir yasal işlem başlatmamıştır. Ayrıca deprem sonrasında refakatsiz çocukların denetimsiz biçimde sivil toplum kuruluşlarına⁷, dini referanslı vakıflara verilmiş olması ve çocukların akıbetine ilişkin bilgi olmaması sebebiyle 2 kuruluş suç duyurusunda bulunmuştur.⁸

⁴ Tek başına yaşayan afetzede kadının barınmasına 'aile' engeli

<https://www.evrensel.net/haber/481682/tek-basina-yasayan-afetzede-kadinin-barinmasina-aile-engeli>

⁵ Deprem ardından ayrımcılık büyüyor: Depremzede LGBTİ'ler neler yaşıyor?

<https://ekmekvegul.net/gundem/depremin-ardindan-ayrimcilik-buyuyor-deprezede-lgbtiler-neler-yasiyor>

⁶ Diyanet'in "Evlatlık çocukla evlenebilirsiniz" açıklamasına tepkiler

<https://m.bianet.org/bianet/toplum/274455-diyamet-in-evlatlik-cocukla-evlenebilirsiniz-aciklamasina-tepkiler>

⁷ Depremzede kimsesiz çocuklar ne durumda?

<https://t24.com.tr/haber/deprezede-kimsesiz-cocuklar-ne-durumda,1093526>

⁸ÇHD ve Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği'nden suç duyurusu <https://gazetekarınca.com/dernekten-suc-duyurusu-video-var-tarikatlar-60-deprezede-cocugu-kacirdi/>

Aile Bakanlığı'nın cinsel şiddet özelinde engelli kadın ve kız çocuklarını, insan ticaretine maruz bırakılan kişileri de kapsayarak kurulacağını 2016 yılından beri taahhüt ettiği⁹ tecavüz kriz merkezleri, cinsel şiddet destek ve dayanışma merkezleri hala açılmamıştır. Bu birimlerin açılmaması cinsel şiddetten hayatta kalanların ağır hak ihlalleri yaşamalarına neden olmaktadır. Tecavüz Kriz Merkezlerinin yokluğunun meydana getirdiği ihlaller afet sonrasında da açıkça görülmektedir. Bu ihlaller şu şekilde sayılabilir: Cinsel şiddette maruz bırakılmış kişilerin adli süreç için delillerin kaybolmamasını talep etme haklarının, cinsel şiddet sonrası cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan korunmak için sağlanacak PrEP ya da ART¹⁰ ilaçlarına ücretsiz ve güvenli erişimin ve yine cinsel şiddet sonrası istenmeyen gebeliklerin önlenmesi için kullanılacak doğum kontrol yöntemlerine erişimin sağlanmaması.

Yukarıda sözü edilen hak ihlalleri bir an önce ortadan kaldırılmalıdır. Bunlara ek olarak cinsel şiddetin önüne geçmek için¹¹; kaybolmuş kişisel dokümanlar yeniden çıkarılmalı, yerleşim alanına dair güvenlik önlemlerinin artırılması ile ilgili risk haritalaması yapılmalı, ışıklandırma, kilitlenebilir kullanım alanları, güvenlik devriyeleri ve aile birleşimi hizmetleri güçlendirilmeli, insani yardım hizmeti sağlayan kurumlar "Davranış Kuralları" belirlemeli, bu kurallar kapsamında personeller cinsel sömürü ve istismara karşı 'sıfır hoşgörü' politikalarına hakim olmalı ve bu kuralları ödün vermeden uygulamalı, "Topluluk Geri Bildirim ve Şikayet Mekanizması" işletilmeli ve/veya afet bölgesinde şikayet hattı kurulmalı ve bu mekanizmaların topluluk tarafından bilinmesi sağlanmalıdır.

Devlet Kurumlarına Çağrımız

Tüm bakanlıklar dahilinde kurumlar işbirliği içinde koordineli çalışmalı ve gerektiğinde hak temelli çalışan kadın, LGBTİ+ örgütleri ile işbirlikleri geliştirmeli ve protokoller imzalanmalıdır. Afet bölgesinde ve bölgeden tahliye edilen kişilerle doğrudan çalışmak için hak odaklı yaklaşım konusunda deneyimli kadın ve LGBTİ+ örgütlerinin deprem bölgesinde faaliyet yürütmesi sağlanmalı ve bu faaliyetler¹² engellenmemelidir.

⁹ Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025), s.98.

<https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-planı-2021-2025.pdf>

¹⁰ <https://pozitifyasam.org/riskli-durum-sonrasi-onleyici-tedavi-pep/>

¹¹ Hayata Destek, İnsani Yardım Çalışanları için Afet ve Acil Durumlarda Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddeti Önleme ve Azaltma Çalışmalarında Dikkat Edilmesi Gerekenler: <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2023/03/aad-tcds-onleme-ve-azaltma-calismalarinda-bilinmesi-gerekenler.pdf>

¹² Deprem bölgesinde erzak dağıtan kadınlar gözetimine alındı <https://bianet.org/bianet/yasam/274867-polisten-guzelburc-ta-erzak-dagitani-kadinlara-fiili-gozalti>

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından Talepler:

-Afet bölgesinde cinsel şiddet ve cinsel istismar vakalarının önlenmesi, müdahalesi ve koruma çalışmaları için yetkili kamu kurumlarının acilen güvenlik tedbiri alması gerekmektedir. Bu güvenlik tedbirlerinden ilki kadınların, mültecilerin, yaşlıların, engellilerin, LGBTİ+'ların, çocukların güvenli bir şekilde doğrudan deprem bölgesinde hak ihlallerine karşı başvuru yapabilecekleri bir acil önlem çadırı/yeri açmalarıdır. Acil önlem yeri haricinde deprem ve tahliye bölgelerinde yalnızca depremde yaşanan ihlaller için başvurulabilecek acil danışma hattı kurulmalıdır. Ayrıca KADES uygulamasına erişimi olmayan kişilerin erişimleri sağlanmalı ve deprem bölgesi odaklı acil butonu eklenmelidir.

-Afet bölgesinde hangi devlet kurumlarının faaliyet gösterdiği ile ilgili bir haritalandırma çalışması yapılmalıdır. Cinsel şiddet sonrası hayatta kalanların hangi destek mekanizmalarına erişebilecekleri acilen açıklanmalıdır. Bu vakalara ilişkin veri tutulmalıdır.

-Afet sonrası koordinasyon sürecine özellikle kadın, çocuk ve LGBTİ+ alanında uzun yıllardır deneyimli olan sivil toplum kuruluşları kamu otoritelerince dahil edilmelidir. Kadınların, çocukların, mültecilerin, yaşlıların, engellilerin ve LGBTİ+'ların yaşadıkları hak ihlalleri kayıt altına alınmalı ve bu ihlallerin takibi yapılmalıdır.

-Afet nedeniyle çocukların maruz bırakılabilecekleri ihmal ve istismar vakalarının önüne geçilmesi için çocuk koruma politikasının derhal uygulanması gerekmektedir.

-Kamu otoriteleri; şiddet, cinsel şiddet, cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarından destek olarak destek hizmetlerinde çalışan personellerin kapasitelerini hak odaklı geliştirilmelidir.

-Dijital okuryazarlığın artırılması için merkezi ve yerel otoriteler tarafından kadınlar, mülteciler, engelliler, yaşlılar, çocuklar ve LGBTİ+'lar için ücretsiz eğitimler açılmalı, akıllı telefon ve tabletler gibi teknolojik aygıtlar erişilebilir olmalı, dağıtılmalı ve kişiler kullanmaya teşvik edilmelidir.

İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Türkiye Barolar Birliğinden Talepler:

- Adalete erişimin kırılgan gruplar açısından kısıtlı olması sebebiyle delillerin hayatta kalan kişiler adli sürece girmeye hazır olduğunda hala muhafaza ediliyor olması ve hayatta kalana doğru yaklaşım için Türkiye’de acilen Tecavüz Kriz Merkezleri açılmalıdır. PreP ilaçları ücretsiz olarak cinsel saldırı ve tecavüz sonrası sağlık kurumları tarafından verilmelidir.
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan ve gebelikten korunmak için acilen bölgeye doğum kontrol hapları ve cinsel sağlık ürünleri gönderilmelidir.
- Herkes için güvenli kürtaja ulaşım acilen sağlanmalıdır.
- Cinsel şiddete dair destek hizmeti sunan kurumlar; ileri yetişkinler, seks işçileri, mülteciler ve sığınmacılar, LGBTI+’lar ve Türkçe konuşamayanlar için özel düzenlemeler getirmelidir.
- Engelliler için özel uygulamalar yapılmalı, kurumlara ulaşım engelli erişimine uygun olmalı, iletişimi sağlayacak imkanlar çoğaltılmalı ve işaret dili çevirisine gereksinim duyanlar için bu hizmet verilmelidir.
- Göç İdaresi Başkanlığı tarafından mülteci kadın ve çocukların mevcut durumunun takip edilmesi ve verilerin paylaşılması gerekmektedir.
- Adalet Bakanlığı Türkiye Barolar Birliği işbirliğinde destek hizmetlerine ulaşmada hayatta kalanlara avukat ve müdafilik hizmetleri verilmelidir.
- Afet bölgesi için cinsel sağlık ve üreme sağlığı materyallerine erişim ücretsiz sağlanmalıdır.
- Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kapsamlı cinsellik eğitimi okullarda verilmeli ve cinsel haklar odağında yaklaşımın Türkiye tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Afet bölgesi için cinsel sağlık ve üreme sağlığı materyallerine ulaşmaları ücretsiz sağlanmalıdır.